

«فرهیختگان» گزارش می دهد

باران نیامد، مدیریت دولتی دریاچه ارومیه خشکید

ابوالقاسم ر حمانی

دبیر گروه جامعه

چند صبحی بیشتر به پایان دولت روحانی که خود را دولت محیط زیستی معرفی کرده بود نمانده است. دولتی که به اذعان اکثر کارشناسان و فعالان حوزه محیط زیست، برخلاف شعارها، آن طور که بیان شده بود و انتظار می رفت، اقدام خاصی در مسیر حفاظت از محیط زیست انجام نداد و حتی در تخریب و بی توجهی به این حوزه از دولت های قبلی جلوتر هم بود! با

کم بارشی ستاد احیای دریاچه ارومیه و وزارت نیرو را به جان هم انداخت!

ماجرای اینجاشروع شد که مسعود طالبیان، سرپرست شرکت آب منطقه ای استان آذربایجان غربی گفت: «۲۲۰ میلیون مترمکعب آب از سدهای آذربایجان غربی در سال آبی جاری به سمت دریاچه ارومیه رهاسازی شده است. در سال جاری نیز مرحله اول رهاسازی ها دقیقاً مطابق با برنامه ابلاغی از سوی وزارت نیرو عملیاتی شده و مراحل بعدی رهاسازی نیز در صورت تحقق ورودی های پیش بینی شده در برنامه مدیریت منابع و مصارف عملیاتی خواهد شد. حجم آب ورودی به مخازن سدها نسبت به سال آبی گذشته دارای کاهش ۲۵ درصدی و ذخایر برقی دارای کاهش ۵۰ درصدی است.»

یک روز بعد از این اطلاع، مسعود تجریشی، مدیر دفتر برنامه ریزی و تلفیق ستاد احیای دریاچه ارومیه با انتقادی تند از وزارت نیرو گفت: «در حوضه های آبریزی مثل دریاچه ارومیه که دارای سد هستند، وزارت نیرو آب را پشت سدها نگه می دارد و براساس توافق های انجام شده در زمان مشخصی آب را به سمت دریاچه رها می کند اما متأسفانه طی اسسال تمام سدها را بسته و اجازه نداده اند که آب به دریاچه ارومیه برسد. حق آب دریاچه ارومیه طی سال آبی ۱۴۰۰-۱۳۹۹، ۶۴۰ میلیون مترمکعب برآورده شده بود که از این میزان تنها حدود ۱۶۰ میلیون مترمکعب به دریاچه ارومیه پرداخت شده است. سازمان حفاظت محیط زیست با وزیر نیرو و مدیران استانی مکاتبه کرده اما بی فایده بوده است. تا زمانی که خلأهای قانونی درخصوص حق آب های زیست محیطی داشته باشیم، وضعیت همین خواهد بود و با کاهش بارش ها در کشور تضاد منافع بین بهره برداران و محیط زیست بیشتر می شود. عملاً حق آب دریاچه ارومیه طی اسسال از دست رفته است؛ چرا که اگر اکنون فصل کشاورزی است و اگر آب به سمت دریاچه ارومیه رهاسازی شود، کشاورزان آن را مصرف خواهند کرد. در کشورهای پیشرفته ابتدا سهم محیط زیست پرداخت می شود سپس برای سایر مصارف برنامه ریزی می شود اما متأسفانه در کشور ما تمام آب موجود مصرف می شود و به محیط زیست چیزی تعلق نمی گیرد.» کمی قبل تر فرهاد سرخوش، رئیس استانی ستاد احیای دریاچه ارومیه در تشریح اهمیت تخصیص حق آب این دریاچه گفته بود: «چنانچه رهاسازی ها به سمت دریاچه ارومیه قطع شود وضعیت دریاچه با توجه به نزدیک شدن به فصل گرما و تبخیر آب بحرانی خواهد شد و با بازگشت وضعیت دریاچه ارومیه به شرایط کم آبی، معیشت و زندگی نزدیک به ۱۵ میلیون نفر از مردم منطقه به خطر خواهد افتاد.» ۲۸ فروردین ماه نیز سرخوش طی اظهاراتی درباره وضعیت دریاچه ارومیه گفت: «وزارت نیرو در پرداخت حق آب دریاچه ارومیه کوتاهی کرده است. تراز اکولوژیک دریاچه ارومیه تا اواسط فروردین ماه ۱۳۷۱/۴۴ متر است که نسبت به مدت مشابه در سال قبل ۳۸ سانتی متر کمتر شده است.»

چالش پیش آمده می تواند سبب خیر شود!

بعد از آن باعلی حاجی مردی از کارشناسان ستاد احیای دریاچه ارومیه هم گپ کوتاهی زدیم تا موضع ستاد بعد از حرف های سرخوش کاملاً روشن باشد. حاجی مردای به «فرهیختگان» گفت: «امسال در کل کشور، سال خشکسالی است. دریاچه ارومیه هم مستثنی نیست. دریاچه ارومیه در سال آبی جاری با خشکسالی مواجه شده است. آن چیزی که بیشتر باعث اختلاف نظر و دیدگاه بر سر جریان دریاچه ارومیه در سال جاری شده است همین تطبیق دادن تصمیمات با شرایط آبی و خشکسالی است. مشخصاً آن چیزی که ستاد ملی دریاچه ارومیه درباره آن اصرار دارد و در آن مورد تأکید می کند اجرایی می کمپوکاست قانون حفاظت و احیای تالاب های کشور است که ماده چهار این قانون و ماده چهار آیین نامه اجرایی است که در سال ۱۳۹۶ در مجلس شورای اسلامی خود قانون به تصویب رسید و در سال ۱۳۹۷ توسط هیات وزیران آیین نامه اجرایی آن به تصویب رسید. آن چیزی که ستاد بر آن تأکید می کند اجرایی می کمپوکاست این قانون و آیین نامه اجرایی آن است که می گوید تخصیص آب مورد نیاز بخش محیط زیست بعد از ترمیم آب مورد نیاز در بخش شرب است که باید به عنوان اولویت دوم لحاظ شود. هم اکنون در شیوه اجرایی کردن و نوع نگاهی که به نحوه اجرایی این قانون وجود دارد اختلاف دیدگاهی بین وزارت نیرو و ستاد احیای دریاچه ارومیه به وجود آمده است. یک زمانی محیط زیست در کشور با عنوان اولویت چهارم در تأمین منابع آب لحاظ می شد. یعنی

در درجه اول آب شرب و بهداشت و بعد در صنعت و بعدی کشاورزی و نهایتاً هر مقدار که اضافه می آمد که البته نمی آمد به عنوان سهم زیست محیطی کنار گذاشته می شد. در برخی از سال ها که ترسالی بود یک چیزی به آن می رسید و در سال های خشکسالی قطعاً چیزی به آن نمی رسید. اما از سال ۹۴ به این طرف تمام تأکیدها بر این بوده که محیط زیست دوپله بالاتر بیاید و پیش از بخش کشاورزی و صنعت بتواند منابع آب مورد نیاز خود را داشته باشد. در سال هایی که در شرایط نرمال است چون تنش خاصی از محل اولویت دوم قرار گرفتنش محیط زیست به سایر مصرف کنندگان تحمیل نمی شود دست وزارت نیرو در عمل کردن به این قانون بازر است اما وقتی که عمل کردن به این مستلزم ایجاد فشار بر سایر مصرف کنندگان است تصمیم گیری خیلی سخت می شود. با این حال اگر خیلی بلندمدت تر بخواهیم به قضیه نگاه کنیم اتفاقاً پیش آمدن شرایط خشکسالی می تواند سبب خیری باشد که پایه گذاری یک سری توافقات شود که در سال های آینده بر مبنای آن به صورت مستمر عمل شود. اگر بتوانیم یک سری توافقات و اصول را برای سال های خشکسالی بر مبنای قانون مجلس شورای اسلامی پایه گذاری کنیم می توانیم اطمینان خاطر پیدا کنیم که در سنوات آینده طبق همان اصول کارها پیش برود. از این حیث اتفاقاً می توان گفت که پیش آمدن این مسائل در مورد دریاچه ارومیه در بلندمدت بتواند سبب خیر شود.»

رشد ۲ برابری کشاورزی ۸۷ هزار حلقه چاه و... عامل ایجاد وضعیت موجود

درویش ادامه داد: «اصل ماجرای که سبب چنین بحرانی در دریاچه ارومیه شده این است که وسعت اراضی کشاورزی از ۳۲۰ هزار هکتار به ۶۸۰ هزار هکتار افزایش یافت یعنی ۳/۶ میلیارد مترمکعب ما مجبور شدیم آب بیشتری به بخش کشاورزی اختصاص دهیم. در نتیجه حق آب دریاچه که ۱/۱ میلیارد مترمکعب بود را از آن گرفتیم و تعداد چاه ها را به حدود ۸۷ هزار حلقه رساندیم. این فاجعه بزرگی است تا بتوانیم ۵۰۰ میلیون مترمکعب دیگر را فراهم کنیم. قرار بر این بود با معرفی معیشت های جایگزین، با معیشت های مکمل کاری کنیم که کشاورزان و دامداران داوطلبانه از وسعت کشت خود و از تعداد دام خود بکاهند ولی درآمد آنها کاهش پیدا نکند. لازمه کار این بود که یک خرد جمعی در ستاد احیای دریاچه ارومیه وجود داشته باشد و تخصص های مختلف در حوزه های مختلف را گرد هم بیاورند. نه اینکه همان کسانی که این فاجعه را رقم زدند را عضو ستاد احیای دریاچه ارومیه کنند یعنی همان بخش کشاورزی و همان بخش وزارت نیرو که خود مسبب این فاجعه هستند اعضای کلیدی ستاد احیای دریاچه ارومیه شده اند و هر موقع که صدایی خارج از آن صدا حرفی زن نابودش کردند. من ابتدا عضو این ستاد بودم، اما از من دعوت نکردند وقتی این انتقادها را مطرح می کردم. ماجرا به امروز و اینجا رسید که امیدوارم حداقل یگان ها و نهادهای بازرسی کشور این ادعا را دوباره بررسی کنند.»

مسئولان ستاد احیای دریاچه ارومیه به جای بازی با کلمات گزارش عملکرد ارائه کنند

این داشت که ایشان و مجموعه ستاد احیای دریاچه ارومیه در حال از سر باز کردن مسئولیت ها و عدم پاسخگویی در ارتباط با آن را دارند. به هر حال این دوستان پول هایی را که هزینه کردند کارکردی داشته و تراز دریاچه را بالا آورده و آن را نجات داده است و روی آن، این همه شعار و تبلیغات انجام دادند، یا اینکه هیچ کاری صورت نگرفته است. این طور صحبت و مصاحبه کردن و بازی با کلمات که نشد گزارش عملکرد ستاد احیای دریاچه ارومیه. متأسفانه یکی از اصلی ترین مشکلات ما درباره دریاچه همین مدل اظهار نظر ها و ارائه گزارش است! »

بارندگی نرمال بوده اما وزارت نیرو به بهانه کم آبی حق آب دریاچه را نمی دهد

تقسیم کنیم یعنی هم حق آب زیست محیطی باید کم شود و هم حق آب کشاورزی کم شود. الان همه سر جای خود هستند و فقط حق آب دریاچه ارومیه داده نمی شود. این مساله را بپذیر هستیم و در نامه هایی که نوشتیم این مساله عنوان شده که چرا تنها حق آب دریاچه ارومیه داده نمی شود. کل حجم آب دریاچه ارومیه در سال آبی ۵۰۰، ۹۳-۹۴، ۵۰۰ میلیون مترمکعب بود. الان ۵ میلیارد و ۱۹۰ میلیون مترمکعب آب در دریاچه ارومیه هست. رودخانه هایی که وارد دریاچه می شد از دریاچه فاصله پیدا کرده بود. در جنوب دریاچه ارومیه از رودخانه زرینه رود و سیمینه رود و... ۲۵ کیلومتر اتصال لایروبی ایجاد کردیم. کانال اتصال ۲۵ کیلومتری برقرار کردیم و آب را به دریاچه ارومیه رساندیم. این میزان هزینه کردیم و روان آب را به دریاچه ارومیه منتقل کردیم. در تمام سطح کشور بیشترین لایروبی در استان ما انجام شده است. بهترین سrdنه های سازای (۱۰۰ سrdنه سازای) کار کردیم که در زمان رهاسازی و فصول غیرزراعی کسی به این حق آب دریاچه دست نزنند و مستقیم وارد دریاچه شود. رودخانه ها را لایروبی کردیم یعنی این میزان عملکرد داشتیم تا آب را به دریاچه برسانیم اما متأسفانه در رهاسازی این مشکل را داریم که حجم ناچیزی وارد دریاچه شده است. با این همه اگر همین الان هم وزارت نیرو بخواهد حق آب را بدهد فایده نداره، ما فقط روان آب و رهاسازی را از آذرمات تا انتهای فروردین و اوایل اردیبهشت ماه انجام می دهیم چون ۵-۶ ماه فصول غیرزراعی است که هیچ گونه برداشت کشاورزی در طی این چند ماه نداریم. رهاسازی هم باید آن زمان انجام شود. الان اگر رهاسازی هم انجام شود آب در اختیار کشاورز قرار می گیرد یعنی آورده رودخانه را کشاورز برداشت می کند. ولی تا اوایل اردیبهشت ماه کسی حق ندارد به حق آب زیست محیطی دریاچه دست بزند و تمام سrdنه ها بسته است و گشت هایی با آکبپ بازرسی هم در تمام رودخانه ها فعال هستند و این آب مستقیم به دریاچه می رود. از این به بعد اب برای برداشت کشاورز است برای همین تأثیرگذار نیست. باید به موقع این کار صورت می گرفت.»

ستاد احیا پاسخ دهد در شرایط نرمال بارندگی چرا دریاچه ارومیه به این وضع دچار شد؟

ادعاها و مواضع مسئولان ستاد احیای دریاچه ارومیه را شنیدیم. منتها این ماجرا روی دیگری هم دارد. به هر حال اینکه باافلاصه بعد از خارج شدن از دوره ترسالی دریاچه ارومیه که به گفته مسئولان حدود یک میلیارد دلار برای احیای آن هزینه شده است، این طور دچار بحران شود نشان از لنگیدن جایی از کار دارد. به همین منظور با محمد درویش، فعال و پژوهشگر محیط زیست گفت وگویی انجام دادیم و او با گلایه از وضع دریاچه ارومیه به «فرهیختگان» گفت: «حوضه آبخیز دریاچه ارومیه تنها حوضه کشور در بین ۶ حوضه اصلی است که بهترین وضعیت بارندگی را در طول ۴ سال اخیر داشته است یعنی ۳ سال ترسالی داشته و میانگین ریزش های آسمانی بیشتر از میانگین درازمدت ۵۰ ساله بوده و اسسال هم فقط ۶ درصد کمتر از میانگین درازمدت بارندگی داشته است یعنی تقریباً همچنان تا دهم اردیبهشت که آمارها را نگاه می کردم، بارندگی نرمال بوده، در صورتی که کل بارندگی ۴۹ درصد کاهش یافته و برخی از حوضه های ما تا ۸۸ درصد مثل بخش هایی از بلوچستان بارندگی کاهش داشته است یعنی همچنان حوضه آخیز دریاچه ارومیه بهترین وضعیت را در کشور ما دارد. به رغم چنین وضعیتی و به رغم اینکه تقریباً ۴ سال رویایی را در حوضه آخیز دریاچه ارومیه داشتیم، در صورتی که قبل از آن تقریباً ۱۵ سال بسیار بد و سخت و خشک را سپری می کردیم. دوستان ستاد احیای دریاچه ارومیه مدام موفقیت های خود و افزایش آبریزی دریاچه ارومیه را به اقدامات خود نسبت می دادند. هر چقدر ما شفاف از آنها می خواستیم که دقیقاً بیان کنند چه کرده اند که میزان آب بیشتری وارد دریاچه شده است می گفتند گیاهان شوریسند کاشتیم، طرح های انتقال آب اجرایی کنیم، آب رود زاب را می خواهیم بیاوریم که هنوز عملیاتی نشده، پساب ها را تصفیه می کنیم، لایروبی کردیم و... الان کاملاً مشخص شد در سالی که هنوز گرما نرسیده و تا اردیبهشت هم تقریباً بارندگی نرمال بوده به شدت وضعیت دریاچه ارومیه بحرانی شده و سطح تراز حدود ۴۰ سانتی متر افت داشته است. اینها نشان می دهد نتوانستند وابستگی معیشتی به منابع آب و خاک را در حوضه آخیز دریاچه ارومیه کاهش دهند.»

نهادهای نظارتی به مفاسد موجود در ستاد احیای دریاچه ارومیه رسیدگی می کنند؟

این فعال محیط زیست گفت: «باید معلوم شود یک میلیارد دلار پولی که برای احیای دریاچه ارومیه هزینه شده یعنی حدود ۲۵ تا ۳۰ هزار میلیارد تومان بوده، خرج چه اتفاقی شده است و چگونه برخی از دوستان یک شبه میلیارد ها تومان توانستند برای خود پول به دست بیاورند اما هیچ اتفاقی نیفتاد. همکارم آقاخانی که گیاهشناس است می گفت من به آنها پیشنهاد دادم که چند پروژه کارشناسی ارشد و دکتری برای شناسایی زیست گیاهی حوضه آبریز دریاچه ارومیه و انتخاب گونه های مناسب را حمایت کنید تا شکل بگیرد، رقمی که برای حمایت قابل شرقمی بود که از حقوق یک ماه ایشان هم کمتر بود و معلوم شد یکی از دوستان دیگر که از دوستان آقایان بود، چند میلیون دلار توانسته بود پول برای پروژه هایی بگیرد که هیچ کدام به نتیجه نرسید، اینها فسادهای بزرگی است که در ستاد احیای دریاچه ارومیه اتفاق افتاده و یک روزی باید همه این آقایان جواب دهند و ادعایی که داشته اند را پاسخ دهند. آنها حتی نتوانستند صادرات آب مجازی از حوضه آخیز دریاچه ارومیه را متوقف کنند یعنی حوضه ای که خود با در یوزگی آب رویه رو است، با کمبود آب رویه رو است همچنان در آن سبب کاشته می شود و از حوضه صادر می شود. سببی که میزان مصرف آب آن ۵ برابر انگور است و صدها هکتار از تا کستان ها را در حوضه آخیز دریاچه ارومیه از بین برند تا سیب بکارند و چنین فاجعه ای هم اتفاق افتاده است. هر سال می توانید دپوی بیش از حد سیب ها و محصولات دیگر را در کنار جاده ببینید که متأسفانه نابود می شوند و این وضعیت تأسف باری است که ما اسسال شاهد هستیم و باید بگوییم وضعیت از این بدتر می شود، یعنی وقتی در یک حوضه ای ۴ سال خشکسالی یا ترسالی و نرمال داشته باشیم، یعنی باید خود را برای چند سال بسیار خشک آماده کنیم و این می تواند تا قوس سونامی نمک و گردوغبار را در شمال غرب کشور به صدا در بیاورد.»

به زودی با گزارش های دیوان محاسبات و سازمان بازرسی می گوییم چه فاجعه ای در ارومیه رخ داده است

با این تفاسیر گویا ستاد احیای دریاچه ارومیه کار خاصی را از پیش نبرده، رقمی در واکنش به این موضوع گفت: «مگر شما فکر می کنید این ستاد برای احیای دریاچه کاری انجام داده است؟ وقتی با هزینه میلیاردی فقط بروشور چاپ کرده و بین زنان روستایی توزیع می کند، انتظار چه چیزی را دارید؟ این چه مشکلی را حل می کند؟ مجلس با شدت و جدیت جهت نظارت بر اقدامات ستاد احیای دریاچه ارومیه ورود کرده و می کنیم. سازمان بازرسی باید ورود کند، گزارش های دیوان محاسبات را هم بنده گرفته ام و با گزارش سازمان بازرسی و مرکز پژوهش های مجلس به صورت مبسوط به مردم اعلام می کنم که چه فاجعه ای آنجا اتفاق افتاده است.»

صاحب امتیاز: دانشگاه آزاد اسلامی- **مدیرمسئول:** محمد امین ایبانهجانی- **سر دبیر:** مسعود فروغی
دفتر مدیرمسئول: ۱۶، ۶۳۴۸۰- تهران **تحریریه:** ۰۸۲-۱۸۰-۶۶۶-۰۱-۰۱-۶۶۶-۰۲۷-۶۶۶
روابط عمومی: ۰۹۹-۶۶۶-۱۸۰-۱۸۰-۶۶۶-۰۱-۰۱-۶۶۶-۰۴۱-۶۶۶
چاپ: چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی- **توزیع فرهیختگان:** ۱۲-۱۱-۶۶۶-۱۳۴۸۰
نشانی: خیابان حافظ، پایین تر از چمنپوری، رویه روی ساختمان بورس، ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم

